

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.7>
УДК 340.1 : 346.7

СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ ТА СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ

Міхайліна Т.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії, історії держави
і права та філософії права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса*

Мозговая Н.А.,

*аспірантка кафедри теорії, історії
держави і права та філософії права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса*

Міхайліна Т. В., Мозговая Н. А. Соціальна функція держави та соціальне підприємництво: аспекти співвідношення.

Метою дослідження є аналіз співвідношення соціальної функції держави та соціального підприємництва, а також виявлення проблем втілення концепції соціального підприємництва в Україні, що витікають з вад реалізації соціальної функції держави.

У межах проведеного дослідження акцентується увага на тому, що лише ефективна реалізація державою своєї соціальної функції призводить до формування цієї держави як соціальної. В той же час, інститут соціального підприємництва розглядається як один з дієвих інструментів реалізації соціальної функції держави.

Акцентується увага на тому, що реалізація концепції соціального підприємництва здійснюється у межах соціальної функції держави та вирішує комплекс проблем приватного та публічного характеру, зокрема, доступ до фінансових ресурсів осіб, які мають відповідну ідею, спрямовану на вирішення соціальних потреб громади, але не мають достатніх ресурсів для її реалізації. Зроблено висновок, що соціальне підприємництво також корелює з функціями права, передусім, економічною функцією та функцією громадської згоди.

Здійснено розмежування благодійності та соціального підприємництва в аспекті функцій держави і права. Спільними рисами є те, що обидва інститути спрямовані на вирішення проблем громади і окремих індивідів, зниження соціальної напруги, – а отже реалізуються у межах соціальної функції держави та функції громадської згоди права. Але інститут соціального підприємництва реалізується також у межах економічної функції держави і права, отже спрямований, окрім соціальних цілей, на розвиток економічної системи суспільства.

У дослідженні виявлено низку проблем, які стоять на заваді розвитку соціального підприємництва в Україні, у тому числі, це проблеми доступу до джерел додаткового фінансування, непрозорий їх розподіл, зловживання самих суб'єктів підприємницької діяльності, недостатня державна підтримка тощо. Як вбачається, така проблематика витікає не лише з точкових вад економічної системи суспільства, а зі спотвореної реалізації соціальної функції держави в цілому. У подальшому це позначається і на ефективності функцій права, які безпосередньо пов'язані з соціальною функцією держави.

Ключові слова: функції держави, соціальна функція держави, підприємництво, соціальне підприємництво, функції права, економічна функція права, функція громадської згоди.

Mikhaylina T. V., Mozhovaya N. A. Social function of the state and social entrepreneurship: aspects of correlation.

The aim of the study is to analyze the correlation between the social function of the state and social entrepreneurship, as well as to identify the problems of implementing the concept of social entrepreneurship in Ukraine, resulting from the shortcomings of the implementation of the social function of the state.

The research focuses on the fact that only the effective implementation of the state's social function leads to the formation of this state as a social one. At the same time, the institute of social entrepreneurship is considered as one of the most effective tools for implementing the social function of the state.

Attention is focused on the fact that the implementation of the concept of social entrepreneurship is carried out within the social function of the state and solves a set of problems of a private and public nature, in particular, access to financial resources of persons who have a corresponding idea aimed at solving the social needs of society, but do not have sufficient resources for its implementation. It is concluded that social entrepreneurship also correlates with the functions of law, primarily the economic function and the function of public consent.

The distinction between charity and social entrepreneurship in the aspect of the functions of the state and law is made. Common features are that both institutions are aimed at solving the problems of society and individuals, reducing social tension, and therefore are implemented within the social function of the state and the function of public consent of law. But the institution of social entrepreneurship is also implemented within the framework of the economic function of the state and law, therefore, it is aimed, in addition to social goals, at the development of the economic system of society.

The study identifies a number of problems that hinder the development of social entrepreneurship in Ukraine, including problems of access to sources of additional financing, their non-transparent distribution, abuse of business entities themselves, insufficient state support, and so on. As can be seen, such problems stem not only from the point flaws of the economic system of society, but from the distorted implementation of the social function of the state as a whole. In the future, this also affects the effectiveness of the functions of law, which are directly related to the social function of th

Key words: functions of the state, social function of the state, entrepreneurship, social entrepreneurship, functions of law, economic function of law, function of public consent.

Постановка проблеми. Соціальні негаразди є деструктивним моментом та джерелом нестабільності соціально-правової системи. Розхитування системи зсередини призводить до зростання напруженості у суспільстві, недовіри до державних органів, а також до права як соціального інституту. Саме тому однією з основних функцій держави визнається соціальна функція, спрямована на вирішення соціальних проблем та створення балансу інтересів і воль у суспільстві. Реалізація соціальної функції здійснюється державою через різні інструменти, проте останнім часом особливого значення набуває концепція соціального підприємництва як один з інструментів соціального вирівнювання. У 2018 році Ларрі Фінк, голова правління та CEO інвестиційної компанії BlackRock, у своєму щорічному листі до інших CEO заявив: «Суспільство вимагає, щоб компанії, як державні, так і приватні, працювали задля соціальної мети». Уже через два роки асоціація Business Roundtable у своєму листі, підписаному керівниками понад 180 найбільших світових організацій, сформулювала мету діяльності компаній – служіння на користь усіх зацікавлених сторін, а не лише акціонерів [1]. І хоча соціальні проекти, рівно як і соціальне підприємництво, почали реалізовуватися набагато раніше, це стало важливою подією для популяризації соціальної відповідальності бізнесу та діяльності приватного сектору економіки в унісон з державою для колективного досягнення суспільного блага та втілення соціальної функції держави.

Україна не залишилася осторонь процесів розвитку соціального підприємництва, і певна кількість відповідних проектів у державі реалізовано. Проте, цей процес не можна назвати дійсно ефективним і, як вбачається, проблематика цього є набагато глибшою, ніж окремі вади економічної системи. Скоріше, така неефективність пов'язана з глибинними деформаціями реалізації соціальної функції держави в цілому, що й обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Стан опрацювання проблематики. Соціальне підприємництво як економічний та соціально-правовий інститут наразі стає предметом наукових досліджень таких учених як: І. Арістова, В. Булавинець, В. Вашкович, В. Венцель, Н. Голуб'як, С. Горбатюк, В. Горин, Н. Деєва, А. Дмитрик, О. Ілюшук, О. Кіреєва, Г. Матвієнко-Біляєва та інших. Але варто констатувати, що питома вага досліджень юридичного спрямування у цьому масиві є не такою вже й великою, натомість домінують наукові розвідки у економічному та

соціальному аспекті. Хоча таке становище потребує виправлення, оскільки якість правового регулювання виступає підґрунтям для ефективного втілення у життя економічних та соціальних інститутів.

Метою статті є аналіз співвідношення соціальної функції держави та соціального підприємництва, а також виявлення проблем втілення концепції соціального підприємництва в Україні, що витікають з вад реалізації соціальної функції держави.

Виклад основного матеріалу. Згідно з загальними положеннями теорії держави і права, функції держави – це основні напрями її дії та впливу. Не применшуючи значення будь-якої функції держави, тим не менше, варто зазначити, що величезний вплив має саме її соціальна функція. І це абсолютно логічно, тому що „у межах соціальної функції держава повинна забезпечити гарантування соціальної безпеки громадян, створення умов для повного здійснення їхніх прав на працю, достатній життєвий рівень; зняття та пом'якшення соціальних суперечностей за допомогою гуманітарної і справедливої соціальної політики [2, с.133]. Таким чином, через здійснення соціальної функції держава забезпечує сталість соціальної політики, стабільність соціальної системи, згладження протиріч, що стає важливим кроком до підвищення ролі та іміджу держави.

Соціальну функцію держави різні науковці визначають у подібний спосіб, тим не менше, незначні розбіжності у підходах також мають місце. В. Вашкович зазначає, що соціальна функція являє собою діяльність держави, яка спрямована на вирішення соціальних проблем суспільства. Тобто соціальна функція держави виступає для громадянина в якості соціальних стандартів життя або соціальних норм і нормативів [3].

І. Арістова соціальною функцією називає „один із напрямків діяльності держави, який полягає у створенні державою необхідних умов, що забезпечують гідне життя людини незалежно від її соціального стану, участі у виробництві сукупного національного доходу, а також належного правового механізму її соціальної захищеності відповідно до міжнародних стандартів” [4, с.19]. Тож, на відміну від попереднього визначення, останнє відштовхується не від загальних проблем суспільства, а від якості життя людини та достатніх соціальних стандартів. Досить подібне визначення соціальної функції держави надають А. Дмитрик та О. Люшик, а саме: „це один із основних напрямів діяльності, що здійснюється в соціальній сфері суспільних відносин для забезпечення громадянам гідного рівня життя, розв'язання соціальних суперечностей і реалізації узгоджених інтересів громадян на основі визнаних у суспільстві та законодавчо закріплених соціальних стандартів [5, с.10].

С. Горбатюк зазначає, що „соціальна функція держави спрямована на досягнення цілей соціогуманітарного розвитку, досягнення соціальної злагоди в суспільстві, створення умов для задоволення соціальних, культурних, духовних потреб людини і суспільства та реалізується за активної участі інститутів громадянського суспільства на засадах соціального і державно-громадського партнерства, субсидіарності, соціальної солідарності та взаємовідповідальності влади, суспільства, людини і громадянина” [6, с. 87]. Це, досить розлоге, поняття включає в себе вже не лише спрямування та призначення соціальної функції, а й принципи її здійснення та окреслення суб'єктного складу, що є досить цікавим внаслідок віднесення до суб'єктів не тільки власне держави, а й громадських інституцій та людини. Таким чином автор підкреслює, що у сучасному суспільстві ефективна реалізація соціальної функції держави стає не тільки її предметом діяльності. До неї можуть долучатися суб'єкти приватного сектору. Але слід підкреслити, що це не виводить соціальну функцію з поля зору держави. Навпаки, відбувається розширення рамок соціальної функції через додаткові аспекти діяльності держави у вигляді підтримки та стимулювання суб'єктів, які додатково долучаються до втілення соціальної функції, нарівні з державою.

Попередній висновок підтверджується і судженням В. Венцеля, який розглядає еволюцію соціальної функції держави в умовах сучасних трансформацій та зазначає, що соціальна функція держави в умовах трансформаційної економіки повинна відповідним чином модернізуватися з урахуванням нових соціально-економічних умов суспільного розвитку. Вчений стверджує, що головним завданням соціальної політики держави в трансформаційній економіці повинно бути формування нової ментальної парадигми у громадян, яка передбачає субституцію принципу всеосяжного державного патерналізму системою державних соціальних гарантій [7, с. 11]. Мова йде про те, що у сучасних умовах розвитку суспільства соціальна функція держави розглядається як дещо обмежена у можливостях своєї реалізації без широкого залучення інших суб'єктів, які з розвитком громадянського суспільства стають все більш потужними. Але вона ж розширюється за рахунок необхідності підтримки таких суб'єктів та надання їм додаткових гарантій і преференцій. Отже, лише ефективна реалізація соціальної функції держави у всіх її сталих та новітніх аспектах здатна спричинити формування повноцінної соціальної держави.

Науковці акцентують увагу на тому, що „незалежно від того, на якій інструментальній базі будеться соціальна держава, первинну роль відіграє виробництво в сукупності з розподілом, обміном та споживанням. Природно, що суспільство може ставити до вирішення лише ті завдання з соціальним підтекстом, щодо яких назріли реальні передумови і наявні відповідні ресурси. Можливості суспільства щодо соціалізації через сукупну здатність суб'єктів економіки пов'язуються з потенціалом її здійснення [8, с. 37]. Але не в усіх осіб, яким відомі проблеми громади та присутнє бажання їхнього вирішення, у наявності є ресурси для реалізації цього.

Так, Н. Деєва, наводячи цитату Норберта Больца, який стверджує, що „опікуюча соціальна держава оперує трьома помилками: вона судить про нерівність через дискримінацію, дискримінація виводиться з соціальних причин, а соціальні причини призводять до патерналістських заходів. Намагаючись допомогти жертвам соціальною допомогою, держава загального добробуту сприяє тому, що їх число тільки зростає ... Таким чином, політика перерозподілу не бореться з бідністю, а знижує витрати на бідність” [9], – вказує на доцільність створити систему формування й реалізації соціальної політики не на підґрунті підпорядкованості, а на засадах узгодженості інтересів і дій [10, с. 89, 90]. Одним з інструментів широкої узгодженості інтересів і може стати соціальне підприємництво.

Ознаки та принципи діяльності соціального підприємництва та соціальних підприємств вже більше двох десятиків років розробляються вченими-економістами. Так, зазначається, що „діяльність соціальних підприємств базується на звичних для суб'єктів господарювання принципах організації та управління бізнесом, однак прибуток від їх функціонування спрямовується головним чином на розвиток бізнесу, громадські справи чи соціальні цілі. Автор ідеї соціального підприємництва, М. Юнус визначає його як прибутковий бізнес, що дотримується принципів корпоративної соціальної відповідальності, має соціальні цілі, та прибутки від якого спрямовуються в основному на розвиток самого підприємства, а також на підтримку громади та втілення соціальних проєктів [11, с. 32]. Однак, ототожнювати соціальне підприємництво із корпоративною соціальною відповідальністю чи благодійністю не доречно, оскільки у них різні цілі” [12, с. 32]. З таким твердженням можна повністю погодитися, оскільки навіть в аспекті функцій держави і права благодійність і соціальне підприємництво суттєво відрізняються. Ці обидва інститути спрямовані на вирішення проблем громади і окремих індивідів, зниження соціальної напруги, – а отже реалізуються у межах соціальної функції держави та функції громадської згоди права. Але інститут соціального підприємництва реалізується також у межах економічної функції держави і права, отже спрямований, окрім соціальних цілей, на розвиток економічної системи суспільства.

Як стверджують В. Купрійчук та В. Венцель, сучасний економічний розвиток та інертність державно-управлінського апарату не здатні повністю задовольнити зростаючі потреби соціуму в додаткових соціальних потребах, у запитах на новий рівень культурно-освітніх та інших соціальних послуг, комфортну економічну та соціальну інфраструктуру, що вказує на те, що суспільні потреби зростають випереджаючими темпами відносно економічної спроможності держави [13, с.110]. Таким чином, знаходить підтримку попередній висновок про залученість до реалізації соціальної функції держави інших суб'єктів, які більш обізнані у сучасному та(або) локальному контексті соціальних потреб, але роль держави у цих процесах не зменшується, а навіть зростає. Принаймі, так має бути у теорії. На практиці ж в Україні здійснення соціального підприємництва пов'язано з низкою негативних чинників та перепон, які мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Це, зокрема, складність доступу до джерел додаткового фінансування, непрозорий їхній розподіл, зловживання самих суб'єктів підприємницької діяльності, недостатність обізнаності громадян щодо принципів, правил та порядку здійснення соціального підприємництва, недостатня підтримка такої діяльності з боку держави, недостатня правова регламентація тощо. Перелічені вади призводять до того, що аналізований ніби-то ефективний і корисний соціально-економічний інститут стає неіснуючим та нерозвиненим в умовах сучасних українських реалій.

У контексті зазначеного, більшість авторів наголошують на тому, що соціальні підприємства для свого розвитку потребують сприятливого клімату, який повинні створити уряд і місцева влада. Уряд має чітко усвідомлювати, що соціальне підприємство є інструментом, який сприяє розвитку суспільства. Головним завданням, у контексті цього, стає подолання недостатньої обізнаності щодо його природи. Посадовці мають бути залучені до соціального підприємництва як ресурсу для досягнення державного завдання – подолання бідності в Україні [14]. Але для цього необхідним вбачається підвищення рівня правосвідомості державних службовців на усіх рівнях, зростання ролі соціального партнерства, підвищення залученості окремих осіб та їхніх об'єднань до вирішення державних і місцевих проблем, тобто реальне втілення у життя концепцій соціальної та сервісної держави.

Висновки. У межах здійсненого дослідження акцентується увага на тому, що лише ефективна реалізація державою своєї соціальної функції призводить до формування цієї держави як соціальної. В той же час, інститут соціального підприємництва розглядається як один з дієвих інструментів реалізації соціальної функції держави.

Викладене дозволяє констатувати, що реалізація концепції соціального підприємництва здійснюється у межах соціальної функції держави та вирішує комплекс проблем приватного та публічного характеру, зокрема, доступ до фінансових ресурсів осіб, які мають відповідну ідею, спрямовану на вирішення соціальних потреб громади, але не мають достатніх ресурсів для її реалізації.

Зроблено висновок, що соціальне підприємництво також корелює з функціями права, передусім, економічною функцією та функцією громадської згоди, оскільки соціальне підприємництво за умов успішної його реалізації сприяє соціальному вирівнюванню та зниженню соціальної напруги.

Здійснено розмежування благодійності та соціального підприємництва в аспекті функцій держави і права. Спільними рисами є те, що обидва інститути спрямовані на вирішення проблем громади і окремих індивідів, зниження соціальної напруги, – а отже реалізуються у межах соціальної функції держави та функції громадської згоди права. Але інститут соціального підприємництва реалізується також у межах економічної функції держави і права, отже спрямований, окрім соціальних цілей, на розвиток економічної системи суспільства.

Виявлено низку проблем, які стоять на заваді розвитку соціального підприємництва в Україні, у тому числі, це проблеми доступу до джерел додаткового фінансування, непрозорий їх розподіл, зловживання самих суб'єктів підприємницької діяльності, недостатня державна підтримка тощо. Як вбачається, така проблематика витікає не лише з точкових вад економічної системи суспільства, а зі спотвореної реалізації соціальної функції держави в цілому. У подальшому це позначається і на ефективності функцій права, які безпосередньо пов'язані з соціальною функцією держави.

Список використаних джерел:

1. Соціальне підприємництво: парадокс як шлях вперед. www.deloitte.com/ua. URL: www.deloitte.com/ua/uk/pages/human-capital/articles/2020-global-human-capital-trends-introduction.html.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Київ: Алерта, 2010. 520 с.
3. Вашкович В.В. Соціальна функція держави як одна із функцій правової держави. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/16840/1/3.pdf>.
4. Арістова І.В. Соціальна функція держави як визначальна категорія права соціального забезпечення України. *Форум права*. 2006. № 2. С. 18-21.
5. Дмитрик А., Люшик О. Соціальна функція у системі функцій держави. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2020. № 2(113). С. 8-12.
6. Горбатюк С.Є. Соціальна функція держави в контексті забезпечення соціогуманітарної безпеки. *Вісник НАДУ при Президентові України. Серія „Державне управління”*. 2017. № 1. С. 84-90.
7. Венцель В.Т. Соціальна функція держави в умовах глобалізації та трансформації економіки. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. №5. Том 29 (68). С. 7-12.
8. Дєєва Н.М. Потенціал соціалізації і його регулювання в економіці: теорія, методологія, перспективи: монографія. Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕСС, 2006. 442 с.
9. Больц Н. Размышление о неравенстве. Анти-Руссо. Пер. с нем. Москва: ИД Высшей школы экономики, 2014. 272 с.
10. Дєєва Н.М. Соціальна функція держави: практика і завдання бюджетного забезпечення. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. №3(28). С. 83-93.
11. Yunus M., Weber K. Creating a world without poverty: social business and the future of capitalism. *Public Affairs*. New York, USA. 2007.
12. Горин В.П., Булавинець В.М. Соціальне підприємництво як інструмент диверсифікації фінансування соціальної політики. *Агросвіт*. 2021. №15. С. 29-35. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.15.29.
13. Купрійчук В.М., Венцель В.Т. Соціальна функція держави та особливості її реалізації в умовах сучасних глобалізаційних викликів. *Ефективність державного управління*. 2019. Вип. 3(60). №1. С. 103-115.
14. Кіреєва О.Б. Соціальне підприємництво як інструмент державної соціальної політики. URL: [www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11kobdsp.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11kobdsp.pdf).